

УДК 378. 02 – 048. 35 (045)

В. А. ТЕТЬОРКІНА

старший викладач

С. М. ПОГОРЕЛОВА

старший викладач

Л. І. ПРОКОПЕНКО

старший викладач

КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

УПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті подано результати роботи викладачів з упровадження особистісно орієнтованої системи навчання при реалізації основних завдань Державного стандарту початкової загальної освіти засобами навчально-методичного забезпечення галузі “Природознавство” 2 клас. Визначено основні концептуальні підходи до створення зошитів з природознавства до підручника І. В. Грущинської (2 клас) і наведено різноманітні орієнтовні моделі урочної й позаурочної діяльності вчителя та учнів початкової загальної освіти Нової української школи. Проаналізовано навчально-пізнавальну й природоохоронну діяльність викладачів і учнів у ході сумісної роботи за запропонованими методиками: використання інформаційно-комунікативних засобів спостереження за природою і її охороною; власні природничі дослідження; аналогічне моделювання та проектування; вирішення ситуативних завдань.

Ключові слова: особистісно орієнтована система навчання, природознавча компетентність, інформаційно-комунікативні засоби навчання, креативність, моделювання та проектування.

В умовах модернізації педагогічної освіти, відповідно до основних документів “Нової школи” в освітній галузі “Природознавство” нового Державного стандарту, актуалізується проблема впровадження особистісно орієнтованої системи навчання засобами навчально-методичного забезпечення дисципліни в 1–4 класах загальноосвітніх навчальних закладах.

Сучасний рівень вимог суспільства до початкової загальної освіти зумовлює необхідність якісного формування компетентності в природничих науках і технологіях, тому перед початковою загальною освітою стоїть завдання не лише домогтися, щоб діти засвоїли наукове розуміння природи й сучасних технологій, а й набули здатності застосовувати знання в практичній діяльності, спостерігати та аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

Аналіз сучасної педагогічної науки свідчить, що зміни неможливі без застосування на уроках інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуації, вільному обміні думками, авансуванні успіху, оформленні проектів [10].

Особистісний підхід до навчально-виховного процесу передбачає певну переорієнтацію свідомості вчителя, погляду на особистість учня та на

себе як на цінність і самоцінність формування особистості майбутнього громадянина.

Зміни, що відбуваються в сучасному українському освітньому середовищі, відбивають тенденції розвитку світової освіти, вимагають від учителів переорієнтації навчально-виховного процесу на забезпечення умов формування учня – громадянина розвинутого демократичного суспільства, якому притаманні динаміка соціального прогресу, прискорене зростання інформаційного потоку. За таких умов пріоритетними стають здатність і готовність людини аналізувати отриману інформацію, перевіряти й переосмислювати її, самостійно з'ясувати істину, ухвалювати рішення та аргументовано захищати свою позицію [4].

Одним із напрямів розв'язання цього завдання є формування дієвих природничих знань молодших школярів. Отже, перед початковою школою стоїть завдання домогтися, щоб діти не лише засвоїли природничі знання, а й могли вільно оперувати ними, застосовувати їх для вирішення навчальних та життєвих проблем, для розширення й поглиблення свого пізнавального досвіду.

Мета статті – розкрити концептуальні підходи до впровадження особистісно орієнтованого навчання засобами навчально-методичного забезпечення уроків природознавства для 2 класу й додаткового матеріалу, необхідного для проведення екскурсій і розробок проектів.

Програма навчального предмета “Природознавство” розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти й передбачає пропедевтику природничих предметів відповідно до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Базовим поняттям предмета є природа як цілісний системний об'єкт, який визначає добір змісту, його розподіл і способи організації навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Основна мета навчального предмета “Природознавство” в початковій школі – формування природознавчої компетентності школярів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про неживу та живу природу, основ екологічних знань, опанування методів навчально-пізнавальної й природоохоронної діяльності, формування ціннісного ставлення до природи та людини [5].

Сьогодні початкові загальні заклади освіти забезпечені варіативними програмами й підручником до нового Державного стандарту. Зауважимо, що зміст нових підручників спрямований на самостійний пошук необхідних базових знань з природознавства до відповідних тем курсу. Учитель сам має створити оптимальні умови для розвитку й навчання особистості, яка здатна втілювати оригінальні ідеї, ухвалювати нестандартні рішення. Молоді вчителі та студенти потребують методичних рекомендацій з формування природознавчої компетентності.

Пріоритетною в роботі зі створення навчально-методичного забезпечення стала розробка варіативних робочих зошитів з природознавства та моделей уроків із цікавим змістовним матеріалом, які спрямовують творчий потенціал викладача на впровадження інтерактивних методів навчан-

ня, формування стійкого інтересу до предмета, розвиток у майбутніх учителів таких якостей, як ініціативність, впевненість у власних силах, вироблення вміння оперувати набутими знаннями в практичних ситуаціях, планувати педагогічні дії, передбачати їх результати, удосконалювати навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінювання.

У Державному стандарті початкової загальної освіти в галузі “Людина і світ” передбачено усвідомлення учнями своєї належності до природи й суспільства, створення передумови для засвоєння учнями різних видів соціального досвіду, системи цінностей суспільства, морально-правових норм, традицій.

Метою освітньої галузі “Людина і світ” є формування цілісних орієнтацій у різноманітних галузях життя, культурній спадщині України, регіону, сім’ї шляхом оволодіння знаннями про природу, суспільство, що відображають основні властивості та закономірності реального світу, місце в ньому людини [1].

Вихід України в європейський простір сприяє вдосконаленню й перебудові сучасної системи освіти. Перед сучасною початковою школою гостро стоїть питання про таку організацію навчально-виховного процесу, яка була б більш особистісно орієнтованою, спрямованою на всебічну підготовку школярів, їхній цілісний і гармонійний розвиток та особисте зростання відповідно до міжнародних тенденцій, розвивала дитину як неповторну індивідуальність, формувала в неї творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Одним з ефективних засобів цілеспрямованого впливу на процес формування дієвих природничих знань молодших школярів є використання на уроках та в позакласній роботі системи пізнавальних завдань, в основі яких лежить виконання розумових дій, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв’язків, класифікація.

Цю проблему досліджувала низка педагогів. Так, Н. С. Коваль [3] розуміє пізнавальні завдання як сукупність проблемних запитань, логічних завдань, виконання яких вимагає від учня різного рівня самостійності. На думку О. Я. Савченко [9], пізнавальні завдання – це комплекс тренувальних, частково самостійних, пошукових вправ, спрямованих на утворення в учнів повноцінних знань про властивості та ознаки предметів і явищ.

П. І. Підкасістий [6], О. В. Дідик [2] та інші методисти під пізнавальними розуміють такі завдання, розв’язання яких за допомогою різних методів пошукової діяльності приводить до формування в учнів нових знань про об’єкт та спосіб діяльності.

Реалізація цих проблем знайшла місце в серії посібників: “Я і Україна. Навколишній світ. 1–2 кл. Матеріали до уроків”, “Я і Україна. Природознавство. 4 кл. Матеріали до уроків” для студентів і викладачів початкових класів. Створення цих посібників мало на меті забезпечити вчителів початкової школи матеріалами для якісної підготовки до уроків природо-

знавства, упровадження новітніх форм навчання, формування інтересу до предмету, надання уявлень про цілісність природи [11].

З метою систематизації знань у 2015 р. був розроблений робочий зошит “Природознавство. 2 кл.” до підручника І. В. Грущинської “Природознавство. 2 кл.”. Цей зошит схвалений для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Міністерством освіти і науки України від 14.11.2014 № 14.1./12-г-1771 (Вид-во “Ранок”, 2015 р.).

У 2017 р. в зошиті були зроблені зміни у зв’язку з корегуванням змісту програм з природознавства 1–4 класів за пропозиціями вчителів шкіл України.

У зошиті подано різнорівневі завдання з використанням малюнків, схем і таблиць, які сприяють розвитку мислення й мовлення дітей, розширюють та збагачують уявлення молодших школярів про навколишній світ. Під час екскурсій, описаних у зошиті, учні вчаться досліджувати зміни в неживій і живій природі. Запропонований дослідницький практикум дозволяє школярам краще зрозуміти суть природних явищ, вони вчаться визначати й записувати свої спостереження в Календаріку спостережень разом з учителем, робити висновки, порівнювати [13].

Природознавство тісно пов’язане з навколишньою природою й господарською діяльністю людей, тому вчитель може використовувати краєзнавчий матеріал, пов’язуючи навчання із життям. Спираючись на невеликий життєвий досвід дітей, можна розповісти про працю людей у різні пори року, про участь дітей у добрих справах.

Ілюстрації кольорової вставки допомагають розрізнити їстівні та отруйні гриби, а також запам’ятати назви рослин і тварин, занесених до Червоної книги України. Двобічний кольоровий постер знайомить із рослинами – символами нашої країни, а також із чудовим квітковим годинником.

Важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи молодшими школярами мають власні дослідження; творчі завдання, екологічні акції, дидактичні ігри; уроки, проведені у формі подорожі, усного журналу, репортажу з місця подій, святкування дня Землі, води, прильоту птахів тощо. Такі форми проведення навчальних занять позитивно впливають на емоційну сферу дитини, сприяють розвитку її уяви, фантазії, мислення, концентрують увагу.

Метод проектів у сучасній початковій школі втілює ідею індивідуалізації навчального процесу та розвивального навчання. Саме в процесі проектної діяльності на уроках природознавства формуються міжпредметні та ключові компетентності. Тематика проектів і їхні назви, запропоновані в програмі, можуть бути змінені на розсуд учителя, але повинні відповідати навчальним завданням програми [7].

У зошиті наведено алгоритми до проектів “Зелена аптека”, “Збережемо першоцвіти”.

Посібник “Розробки уроків. Природознавство. 2 клас” складений відповідно до нової програми курсу “Природознавство” для загальноосвіт-

ніх навчальних закладів до підручника І. В. Грущинської “Природознавство. 2 кл.”. Створення цього посібника дало можливість привести в чітку систему наукові знання дітей з природознавства, забезпечити викладачів матеріалами для якісної підготовки до уроків, упровадити активні форми навчання, формувати інтерес до предмета.

Детальні розробки уроків дають можливість оволодіти різноманітними засобами навчальної діяльності; містять додаткову науково-пізнавальну інформацію (вірші, загадки, літературні твори дитячих письменників, приказки, народні прислів'я), що допомагає вчителеві більш цікаво розкрити програмні теми курсу; забезпечують патріотичне й екологічне виховання молодших школярів; стимулюють їхню допитливість та розвиток інтересу до пізнання об'єктів та явищ природи, розвивають пізнавальні здібності учнів.

Посібник містить завдання до проведення екскурсій, дослідницького практикуму, а також практичні завдання, які передбачають виконання за допомогою батьків [12].

При розкритті змісту тем розділів підручника акцентовано на осмисленні того, які зміни відбувалися в житті рослин і тварин у різні пори року. Із цих позицій сезонні зміни в природі сприймаються як закономірні й необхідні в житті рослинного та тваринного світу.

Навчальний курс “Природознавство” в 2 класі має інтегрований характер, поєднує елементи таких наук, як географія, астрономія, біологія та екологія. Тому конспекти уроків збагачені матеріалом, спрямованим на розвиток загальнонавчальних умінь і навичок. Зокрема, уміння спостерігати за природою, її об'єктами та явищами, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати, порівнювати. У посібнику подано методичні рекомендації щодо організації творчої діяльності учнів, розв'язання проблемних завдань, розширення та збагачення уявлень про навколишній світ. Виходячи зі змісту завдань методичного посібника, учитель може конструювати інноваційні завдання, моделювати ситуації, пропагувати екологічні знання, розробляти моніторингові завдання. Розповідаючи про красу рідної природи, учитель формує в учнів патріотичні й естетичні почуття, які залишаються на все життя та спрямовують її діяльність. Тестовий контроль у посібнику дає можливість визначити якісні й кількісні характеристики, зокрема виявити види знань, якими володіють учні. Для вчителів запропоновано безкоштовний електронний додаток “Розробки уроків. 2 кл. В. А. Тетюркіна, С. М. Погорелова. Природознавство (до підручника І. В. Грущинської)”.

Давня сумісна робота пов'язує колектив Харківської гуманітарно-педагогічної академії та музею природи ХНДУ ім. В. Н. Каразіна, яка забезпечила створення змістовних лекцій для проведення екскурсій з дітьми початкових класів з метою ознайомлення з тваринним світом України та її охороною. На їх основі викладачем-методистом Л. І. Прокопенко та завідувачем відділу зоології хребетних музею Л. А. Гончаренко розроблено

методичний посібник для студентів та вчителів початкової загальної освіти “Ознайомлення з тваринним світом України та Харківської області”. Матеріали посібника розширюють та узагальнюють знання про різноманітність тваринного світу.

Експерсії до музею природи мають велике пізнавальне значення. Вони розширюють світогляд і поглиблюють знання. У ході експерсії можна залучитись до спілкування з тваринами будь-якого куточку нашої Батьківщини, побачити красу й різноманітність природи, ознайомитись з видами тварин, які потребують охорони [8].

Після експерсії учні початкових класів беруть участь у створенні міні-проектів “Книга – скарб природи”, “Захисти природу”, “Як тварини до зими готуються”, “Як тварини дбають про своє потомство” та проводять дослідницькі практикуми зі створення ланцюгів живлення в різні пори року.

Висновки. Проаналізовано методологічні особливості нетрадиційних методів навчання, що запропоновані в розробках орієнтованих моделей уроків “Природознавство 2 клас” і в робочому зошиті до підручника “Природознавство 2 клас” І. В. Грущинської. Зміст завдань у зошиті з природознавства й розробки уроків до змісту програми в галузі “Природознавство 2 клас” дають широкі можливості для використання креативного мислення, особистісно орієнтованої системи навчання, адже інтелектуальні методи розраховані на вдумливий, творчий процес пізнання світу, постановку проблеми, пошук її розв’язання.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2011. № 7. С. 1-4.
2. Дідик О. В. Компетентісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра : навч. посібник. Харків, 2010. 144 с.
3. Коваль Н. С., Бондаренко Л. С. Природа навколо нас. Дидактичні матеріали до підручника природознавства для 2-го класу трирічної і 3-го класу чотирирічної початкової школи. Київ : Вища школа, 1998. 80 с.
4. Матоніна Р. Д. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів. Харків : Основа, 2013. (Б-ка журн. “Початкове навчання та виховання”. Вип. 12 (120)).
5. Концепція нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>.
6. Педагогика : учеб. пособие / П. И. Пидкасистый, В. И. Беляев, Т. А. Юзефовичус, В. А. Мижеригов. Москва, 2010. 240 с.
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 38-39. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Прокопенко Л. І., Гончаренко Л. І. Ознайомлення з тваринним світом України та Харківської області : метод. посібник. Харків, 2015. 51 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2012. 504 с.
10. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : навч. посібник. Харків, 2003. 80 с.
11. Тетьоркіна В. А., Погорелова С. М., Пономарьова Г. Ф. Я і Україна. Навколишній світ : матеріали до уроків. Харків, 2008. 268 с.
12. Тетьоркіна В. А., Погорелова С. М. Природознавство 2 клас : розробки уроків : до підруч. І. В. Грущинської. Харків, 2014. 336 с.

13. Тетьоркіна В. А., Погорелова С. М. Природознавство : робочий зошит. 2 клас: для загальноосвіт. навч. закл. : до підручн. І. В. Грущинської. Харків, 2015. 64 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017.

Тетеркіна В. А., Погорелова С. Н., Прокопенко Л. И. Внедрение личностно ориентированной системы обучения в условиях модернизации педагогического образования

В статье представлены результаты работы преподавателей по внедрению личностно ориентированной системы обучения при реализации основных заданий Государственного стандарта начального общего образования средствами учебно-методического обеспечения области “Природоведение 2 класс”. Выделены основные концептуальные подходы по созданию тетради по природоведению к учебнику И. В. Грущинской (2 класс) и представлены разнообразные ориентировочные модели классной и внеклассной деятельности учителя и учеников начального общего образования Новой украинской школы. Проведен анализ учебно-познавательной и природоохранной деятельности преподавателей и учеников в ходе совместной работы по предложенным методикам: использование информационно-коммуникативных способов наблюдения за природой и ее охраной; собственные естественные исследования; экологическое моделирование и проектирование; решение ситуативных заданий.

Ключевые слова: личностно ориентированная система обучения, природоведческая компетентность, информационно-коммуникативные средства обучения, креативность, моделирование и проектирование.

Tetorkina V., Pogorelova S., Prokopenko L. The Introduction of a Personality-Oriented System Learning in Conditions of Modernization of Pedagogical Education

The article presents the results of the work of teachers to implement personal-oriented learning system when implementing the main tasks the state standard of primary general education means of teaching and methodical support area of “Natural science” 2 class.

Priority in the work to create educational – methodological providing the development of variational workbooks on nature and models of lessons with interesting content, which direct creative potential which direct creative potential teacher for implementation in the initial process interactive teaching methods, forming a stable interest in the subject, development for future teachers such qualities as initiative, self-confidence, development skill manipulate acquired knowledge in practical situations, teaching plan of action, predict their results improve the skills of introspection, self-control, self-evaluation.

The work highlighted basic conceptual approaches to creating a notebook on natural sciences to the textbook I.V. Grushinskaya 2 class and presents a variety of indicative models of classroom and extracurricular activities teachers and pupils of the primary general education of the new Ukrainian school.

The authors analyzed the educational and cognitive and the environmental activities of teachers and students in the course of teamwork by the proposed methods: the use of information and communication methods observation of nature and its protection; own natural research; ecological modeling and design; decision situational tasks.

Key words: personality-oriented system learning, nature competence, information and communication means training, creativity, modeling and design.